

Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах регіональних університетських комплексів

Ольга ШАПРАН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки

Університетська освіта сьогодні має пріоритетне значення і належить до фундаментальних основ забезпечення розвитку соціально-економічної системи України. Проблема сталого розвитку університету набуває особливої актуальності в контексті Болонського процесу, що пов'язано з необхідністю адаптації вітчизняної вищої освіти до загальноєвропейських вимог та перспективою входження у світовий освітній простір. З огляду на зменшення числа потенційних абітурієнтів та наявність значної кількості вищих навчальних закладів у країні (881), заgo-струється питання конкурентоспроможності вищої школи, вирішенню якого сприятимуть підвищення якості освітніх послуг, розширення формату організаційної структури та ефективний розподіл бюджетних і позабюджетних коштів у цій галузі.

Особливо виразно питання конкурентоспроможності актуалізується щодо регіональних університетів, які стають центрами освіти, культури, науки і беруть участь у розв'язанні соціально-економічних проблем регіону. У реалізації освітніх цілей регіональних університетів та забезпеченні якості професійної підготовки фахівців важливе значення має часовий фактор, який В.Соловійов та І.Гаврильчак розглядають крізь призму тривалості циклу навчання. На сучасному етапі розвитку суспільства активно продукується концепція неперервної освіти, що дає змогу в скорочений термін підготувати компетентного фахівця. У підходах до розв'язання цієї проблеми регіональні освітні структури мають свої особливості, врахування яких веде до появи принципово нового явища в організації освітнього процесу – регіонального університетського комплексу [6].

Питання формування та розвитку регіональних університетських комплексів розглядаються у дослідженнях таких науковців, як В.Арнаутов, В.Дьячкова, П.Захаров, В.Ковалевський, М.Поляков, В.Савчук, Л.Федулова, А.Хуранов та ін.

Зокрема, М.Поляков і В.Савчук стверджують, що, на жаль, регіоналізація вищої університетської освіти ще не набула значного розвитку в Україні. На думку цих дослідників, численні матеріали з питань реалізації моделі університету, який діє в умовах певного регіону, можна отримати, вивчаючи досвід Російської Федерації та деяких інших країн СНД [5, с. 291]. Науковці визначають суттєві відмінності між університетським комплексом і університетом, а саме: можливість неперервного переходу від нижчого до вищого рівня освіти, створення сприятливих

умов для просування творчої ідеї на ринок послуг (освітніх, промислових та ін.), організація єдиного освітньо-наукового процесу з погляду методологічних підходів, можливість уникнути дублювання за рахунок єдиного «технологічного» ланцюга освітнього процесу тощо [там само, с. 285]. Відмінність університетського комплексу від університету П.Захаров убачає в можливостях надання багаторівневої освіти; створенні комфортних умов для комерціалізації науково-технічних розробок; формуванні єдиної методології професійної освіти; розкритті індивідуальних творчих здібностей студентів. З погляду регіональної складової, вважає науковець, університетський комплекс може бути орієнтований на збереження освітнього простору країни з урахуванням специфіки окремих регіонів [3, с. 13]. Отже, регіональний університетський комплекс має значний потенціал у реалізації основних завдань вдосконалення регіональної системи освіти.

Системною базою університетського комплексу регіону є університети, які інтегрують увесь ланцюжок освітніх закладів (від дошкільних до вищих та закладів післядипломної освіти), технопарки, науково-освітні центри тощо. Розвиток університетських комплексів у різних регіонах має свою специфіку та особливості залежно від обраної стратегії, досвіду роботи, практики взаємодії з регіональними органами влади, освітніми і науковими установами та ін.

В.Дьячкова зазначає, що у регіонах особливе місце посідають комплекси, створені на базі педагогічних університетів. Дослідниця пояснює це конкретними причинами, а саме: педагогічні комплекси

були одними з перших за часом виникнення, у зв'язку з чим накопичили значний організаційний науково-теоретичний та практичний досвід; педагогічна освіта має велике значення для розвитку всіх сфер життєдіяльності регіонів країни, зокрема для розвитку їхнього соціально-економічного та науково-технічного потенціалів [2]. Об'єднання різних закладів регіону споріднених профілів створює умови для виконання не тільки основних завдань підготовки педагогічних кадрів, але й додаткових функцій університетських комплексів у професійному становленні майбутнього вчителя. В.Арнаутов до таких функцій відносить:

1) здійснення неперервної професійної освіти, яка охоплює і професійну орієнтацію молоді: зв'язки між ланками комплексу забезпечують неперервну педагогічну освіту, починаючи з навчання в педагогічному класі середньої школи, потім у педагогічному коледжі та закінчуючи здобуттям освіти в педагогічному університеті;

2) відкриття додаткових спеціалізацій для підготовки вчителя-універсала; введення додаткових спеціалізацій потребує вирішення таких завдань: пошук викладачів певної спеціальності, методичне забезпечення нових дисциплін, підготовка базових закладів для різних видів педагогічної практики тощо, які у звичайних умовах реалізовувати дуже складно (у комплексі, функціонування якого передбачає інтеграцію наукових, базових та навчальних закладів, ці завдання вирішуються найбільш оптимально);

3) апробацію теоретичних ідей та гіпотез на практиці;

4) зростання науково-дослідницького потенціалу викладачів і студентів (в умовах комплексу ця проблема розв'язується шляхом залучення викладачів та студентів до науково-дослідної роботи, написання методичних посібників);

5) підвищення кваліфікації викладачів, які готуються до вступу в магістратуру, аспірантуру, проводять наукову роботу як пошукачі, проходять стажування при педагогічних університетах [1, с. 130–133].

Л.Федулова зазначає, що у комплексах особливо важливою є інтеграція вищих навчальних закладів з виробництвом, що зумовлює значний економічний ефект у регіоні. Йдеться, зокрема, про телекомунікаційні мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, консалтингові фірми, фінансові й інші структури. Кооперація освіти, науки та виробництва, на думку дослідниці, має здійснюватися шляхом розвитку університетських інноваційних центрів, агенцій технологічного брокерства, центрів трансферу технологій, регіональних центрів нових технологій та інших форм інноваційної інфраструктури [7, с. 16]. Л.Федулова наголошує на необхідності розроблення нової концепції підготовки кадрів, в основу якої, на її думку, мають бути покладені такі принципи:

– розвиток і самореалізація творчої особистості;

– постійна спрямованість на генерацію перспективних нововведень та пошук шляхів і методів їх практичної реалізації в інновації;

– орієнтація на підготовку висококваліфікованих і високоінтелектуальних спеціалістів;

– розуміння навчання й підготовки кадрів як довгострокових інвестицій, що потрібні для розвитку галузей і регіонів;

– навчання управління соціальними і психологічними аспектами процесу, створення наукоємних нововведень, використання творчого потенціалу для прискореного широкомасштабного впровадження в практику інноваційних розробок;

– створення системи неперервного навчання і підвищення кваліфікації кадрів;

– співробітництво університетів та інших вищих навчальних закладів регіону з провідними підприємствами, що реалізують інноваційні проекти, а також їх спільна діяльність у сфері розроблення навчальних програм, створення підручників і монографій з інноваційних технологій, підготовки фахівців високої кваліфікації за всіма спеціальностями і перспективними науково-інноваційними напрямками [там само, с. 15].

Результат функціонування університетського комплексу, на думку П.Захарова, виражається насамперед у тому, що його стратегічний розвиток забезпечує зростання ефективності регіональної економіки за рахунок мультиплікації знань та їх перетворення в основний фактор розвитку регіональної економіки. Другий фактор результативності вказаного процесу полягає в тому, що університетський комплекс як сукупність організацій є підсистемою економіки регіону [3, с. 114].

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях не тільки визначаються основні напрями впливу регіональних факторів на розвиток вищої школи, а й виявляється зворотний зв'язок впливу розвинутих організаційних структур вищої школи – університетських комплексів – на ситуацію в регіоні. На думку В.Ковалевського, вплив університетських комплексів на регіон відбувається у таких сферах:

– політичній (зміна в політичній структурі, активніша участь населення в політичному житті, краща організація політичних процесів);

– демографічній (підвищення мобільності населення);

– економічній (вплив на доходи регіону і структуру промисловості, стан ринку праці, мобільності робочої сили, оподаткування);

– соціальній (зміни щодо житла, транспорту, торгівлі, медичного обслуговування, надання регіону індивідуальності й привабливості, поліпшення якості життя населення);

– культурній (вплив на культурний клімат регіону);

– освітній (активність щодо участі в освітніх програмах, зміна якості освіти) [4, с. 107–108].

В умовах малих міст вплив університетських комплексів концентрується переважно в чотирьох

напрямах – культурному, соціальному, науковому та професійному. Впровадження технології неперервної освіти за системою «школа – професійне училище (ліцей) – коледж (технікум) – університет – фундаментальна наукова освіта» сприяє інтеграції цих закладів з метою задоволення культурних і соціальних потреб населення, більш ранньої професійної орієнтації молоді, що дає змогу усвідомлено вибрати майбутню професію і впливає на рівень якості освіти фахівця. Зв'язок з галузевими підприємствами та академічною наукою просуває освітній процес у сферу розроблення сучасних наукових і технічних проектів і дає можливість організувати навчання на основі сучасних освітніх та інформаційних технологій, забезпечуючи підготовку висококваліфікованих фахівців для різних галузей економіки регіону.

М.Поляков і В.Савчук наголошують, що реалізація концепції «ідеального університету» і регіональної компоненти, яким би важким не видався цей шлях, є неминучою необхідністю. Саме ця необхідність і враховується у моделі університетського комплексу або регіонального університетського комплексу [5, с. 284]. А.Хуранов зазначає, що створення регіональних університетських комплексів дає змогу говорити про якісно новий підхід до розв'язання таких актуальних проблем вищої освіти, як:

- формування середовища, що сприяє збільшенню інтелектуального потенціалу університету, розвитку пріоритетних фундаментальних і прикладних досліджень;
- досягнення нового рівня інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу і науково-дослідної роботи;
- реалізація принципів неперервної і територіально розподіленої освіти, розвиток дистанційної та інших форм освіти;
- масштабне розгортання в освітній діяльності університету широкого спектра напрямів, пріоритетних у регіоні;
- організація економічної, фінансової і господарської діяльності з орієнтацією на зростання позабюджетних вкладень [9, с.7].

З урахуванням специфіки підготовки фахівців в умовах неперервної освіти, як зазначають В.Соловйов та І.Гаврильчак, можливе розроблення моделей формування випускника багаторівневого університетського комплексу, а саме:

- структурної моделі, що є інноваційною моделлю гнучкої відкритої освітньої структури та інтегрує початкову, середню і вищу професійну освіту;
- моделі фахівця, яка сформована на основі характеристики професійних знань, що виявляються у ключових компетенціях як діяльнісна їх характеристика [6].

Структурна модель передбачає відстеження зв'язків різних компонентів педагогічної системи та поєднання їх у єдине ціле, наступність, інтеграцію та координацію дій навчальних закладів у межах комплексу. Модель фахівця є кінцевою метою

діяльності вищих навчальних закладів. У цій моделі узагальнюється система властивостей і якостей особистості, а також зміст знань, умінь і навичок, необхідних для цього виду професійної діяльності [8, с. 61–62]. Погоджуємося з думкою В.Соловйова та І.Гаврильчака, що для університетських комплексів одних дисциплінарних знань недостатньо. Тут має бути синтезоване міждисциплінарне бачення, яке досягається шляхом вироблення єдиних поглядів на модель фахівця-професіонала, випускника університетського комплексу [6]. Його освітній статус – це не просто сукупність отриманої інформації, а діалектична єдність знань, умінь, навичок, компетентностей.

Показовим у підготовці майбутніх учителів є досвід створення та функціонування університетського комплексу при ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». У 2012 р. в його структурі перебуває 20 установ. Окрім того, університетом укладено 11 угод про співпрацю з іншими навчальними закладами. Сьогодні до складу регіонального університетського комплексу входять: Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж імені І.Я. Франка, ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж імені І.Я. Франка», Ржищівський індустріально-педагогічний технікум, Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького, Ржищівський гуманітарний коледж, КЗ «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж», Броварське вище училище фізичної культури, Кременчуцьке педагогічне училище імені А.С. Макаренка, Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України, Національний еколого-натуралістичний центр унівської молоді МОНмолодьспорту України, Чорнобильське, Обухівське, Макарівське, Білоцерківське медичні училища, Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів, ДПТНЗ «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти», Переяслав-Хмельницький ліцей-інтернат для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, переяслав-хмельницькі загальноосвітні школи №4 та №7, дошкільний навчальний заклад №9 «Сонечко», інші навчальні заклади.

Професійна підготовка майбутніх учителів в умовах комплексу передбачає продовження навчання студентів в університеті на основі отримання ОКР «молодший спеціаліст» зі скороченим терміном підготовки фахівців. За умови вступу на напрям підготовки, що відповідає здобутому освітньо-кваліфікаційному рівню, студенти зараховуються на третій курс та навчаються за узгодженими навчальними планами. З кожним роком кількість таких студентів зростає. Так, у 2007/2008 н.р. на навчання в університет на треті курси зі складових комплексу зараховано 52 студенти (36 осіб – заочна форма навчання, 16 – денна). У 2010/2011 н.р. – 426 студентів, з них: 146 – на денну (62 – держбюджет і 84 – контракт) і 280 – на заочну форми навчання (75 державних і 205

контрактних місць). У 2011/2012 н.р. утричі зросла кількість молодших спеціалістів, які вступили до університету на державну форму навчання (з 62 до 193 осіб). Загальна кількість осіб, які продовжують здобувати освіту в університеті цього навчального року, становить 436 студентів: 196 осіб на денній і 240 – на заочній формах навчання (187 державних і 53 контрактних місць). Отже, реалізація в умовах комплексу цільової програми «педагогічне училище – університет» дає можливість здійснювати неперервну професійну підготовку компетентних вчителів Київського регіону.

З метою інноваційної підготовки майбутніх учителів, підвищення їхньої загальної культури та професійної кваліфікації постійно здійснюється обмін висококваліфікованими спеціалістами ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» та інших навчальних закладів, які входять до складу комплексу. Для роботи на кафедрах університету за сумісництвом залучаються провідні фахівці, передові вчителі та вихователі дитячих садків. Вони керують педагогічною практикою студентів у навчальних закладах комплексу, проводять семінарські та практичні заняття. Зі свого боку, провідні науковці педагогічного університету надають консультативну та методичну допомогу вчителям, організовують творчі майстерні, керують науковою роботою викладачів інших навчальних закладів комплексу та науково-дослідною роботою студентів, проводять наукові конференції. Так, 22–23 березня 2012 р. на базі університету відбулася Всеукраїнська науково-методична конференція «Практична підготовка педагогічних кадрів у вищій школі в умовах інтеграції України в європейський освітній простір: стан та перспективи», у якій брали активну участь керівники та викладачі навчальних закладів, що входять до складу нашого регіонального університетського комплексу. На конференції обговорювалися питання організації та проведення педагогічної практики, вдосконалення практичної підготовки студентів. Цікаві доповіді, майстер-класи, спостереження за проходженням практики студентів педагогічного факультету в режимі онлайн сприяли знаходженню шляхів розв'язання проблем підвищення ефективності функціонування університетського комплексу.

Вирішення питань матеріально-технічного забезпечення регіонального університетського комплексу передбачає приділення значної уваги ефективному використанню навчальних приміщень. Так, наприклад, з метою поліпшення умов навчального процесу та поєднання його з практикою природничо-технологічний і філологічний факультети університету розташовані в приміщеннях ЗОШ №4 та №7. На підставі двосторонніх угод у межах комплексу студенти можуть не лише навчатися, проходити педагогічну практику, але й проводити науково-дослідну роботу. Особливого значення набула діяльність школи-лабораторії на базі

складової ланки комплексу – загальноосвітньої школи №7. Ця лабораторія є експериментальним майданчиком Національної академії педагогічних наук України для апробації інноваційних технологій навчання. Вона обладнана сучасною технікою, має можливості для спостереження за діяльністю учнів та вчителів в режимі онлайн та відеозапису. Це забезпечує умови не тільки для аналізу роботи вчителів-майстрів під час педагогічної практики, але й для самооцінювання майбутніми вчителями власних педагогічних кроків.

Регіонального значення набула діяльність факультету довузівської підготовки. З метою забезпечення наступності між усіма ланками професійної підготовки створено Університет майбутнього вчителя, на базі якого цілеспрямовано здійснюється робота з пошуку, діагностування, відбору й допрофесійної підготовки майбутніх абітурієнтів педагогічного університету. Слухачі, які закінчили Університет майбутнього вчителя, отримують пільгові бали при вступі на навчання до нашого університету.

З метою працевлаштування випускників створено відділ підтримки освітніх ініціатив, професійного розвитку та кар'єри. З огляду на особливості розвитку ринку праці регіону, головними завданнями відділу є розподіл студентів за місцем майбутньої роботи відповідно до відкритих вакансій, підвищення їхньої професійної компетентності шляхом створення індивідуальних планів кар'єрного зростання, організації додаткового навчання, стажування тощо. Поєднання зусиль навчальних закладів, що входять до складу комплексу, органів влади і бізнес-структур привело до формування моделі регіонального молодіжного ринку праці в трикувраті «університет – молодь – місцева влада» з метою розроблення стратегії розвитку перспективних робочих місць для молоді.

Підсумовуючи, варто зазначити, що регіональний університетський комплекс – це інтеграція навчальних закладів з метою підвищення рівня підготовки дітей та молоді в процесі неперервної ступеневої освіти в регіоні. Теоретичною основою діяльності регіональних університетських комплексів є концепція неперервної освіти, що сприяє визначенню змісту, форм, методів, технологій навчально-виховного процесу кожного закладу, який входить до складу комплексу, єдності, а також взаємодії всіх його ланок.

Функціонування університетського комплексу забезпечує вирішення трьох взаємопов'язаних завдань: вдосконалення освіти, пошук оптимального співвідношення загальноосвітньої та професійної підготовки; підвищення ефективності роботи освітніх установ; проведення інституціональних перетворень.

Основними напрямками діяльності університетських комплексів є:

– підготовка компетентних фахівців в умовах неперервної освіти та дотримання високих стандартів освіти;

– регіональна диверсифікація, розширення сфери освітньої діяльності за рахунок її складових;
– забезпечення єдності навчальної, наукової та інноваційної діяльності;

– реалізація взаємопов'язаних освітніх програм різних рівнів і напрямів, вплив на культурне, соціальне та економічне життя регіону.

Стратегія розвитку регіонального університетського комплексу має вибудовуватися з урахуванням специфіки певного регіону та впливу комплексу на зростання ефективності регіональної економіки за рахунок мультиплікації знань і застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки педагогічних кадрів.

Література

1. *Арнаутов В.В.* Теория и практика становления учебно-научно-инновационного комплекса как региональной системы непрерывного педагогического образования: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Владимир Владимирович Арнаутов. – Волгоград, 2002. – 326 с.
2. *Дьячкова В.В.* Региональный университетский педагогический комплекс как организационная форма эффективной подготовки учительских кадров: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Василина Вячеславовна Дьячкова. – Тула, 2005. – 216 с.
3. *Захаров П.Н.* Стратегическое развитие университетского комплекса региона: синергетический подход: монография / П.Н. Захаров. – Владимир: Изд-во Владим. гос. ун-та, 2010. – 180 с.
4. *Ковалевский В.П.* Университетский комплекс в обеспечении перспективных потребностей развития региона / В.П. Ковалевский // Вестник ОГУ. – 2005. – №1. – С. 107–108.
5. *Поляков М.В.* Класичний університет: Еволюція, сучасний стан, перспективи / М.В. Поляков, В.С. Савчук. – К.: Генеза, 2004. – 416 с.
6. *Соловьёв В.Н.* Региональный университетский комплекс: ответ на вызовы XXI века / В.Н. Соловьёв, И.Н. Гаврильчак // Мир человека. – 2007. – №3. – С. 8–15.
7. *Федулова Л.І.* Вища освіта в національній інноваційній системі / Л.І. Федулова // Вища освіта України. – 2008. – №1. – С. 9–17.
8. *Шапран О.І.* Створення та функціонування регіональних університетських комплексів у системі неперервної педагогічної освіти: [монографія] / Ольга Іллівна Шапран. – Переяслав-Хмельницький: Вид-во С.В. Карпук, 2007. – 160 с.
9. *Хуранов А.Б.* Развитие университетских комплексов в России / А.Б. Хуранов // Казанский педагогический журнал. – 2000. – №5. – С. 7–14.

які забезпечують професійну підготовку майбутніх учителів. Аналізується досвід створення та функціонування університетського комплексу при ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Ключові слова: регіональний університетський комплекс, стратегія, регіональна диверсифікація, технопарки, науково-освітні центри, неперервна освіта.

Ольга ШАПРАН

Профессиональная подготовка педагогических кадров в условиях региональных университетских комплексов

В статье рассматриваются стратегические направления развития региональных университетских комплексов, которые обеспечивают профессиональную подготовку будущих учителей. Анализируется опыт создания и функционирования университетского комплекса при Государственном высшем учебном заведении «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

Ключевые слова: региональный университетский комплекс, стратегия, региональная диверсификация, технопарки, научно-образовательные центры, непрерывное образование.

Olga SHAPRAN

Professional teachers training in conditions of the regional university complexes

The article deals with the strategic directions of development of the regional university complexes that provide professional training of the future teachers. Analyzed the experience of creation and functioning of the university complex at the State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named by Hryhoriy Skovoroda».

Keywords: regional university complex, strategy, regional diversification, industrial parks, scientific and educational centers, continuous education.

Анонсації

Ольга ШАПРАН

Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах регіональних університетських комплексів

У статті розглядаються стратегічні напрями розвитку регіональних університетських комплексів,